

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 2

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
соціалізація та соціальна адаптація особистості”,
м. Київ, МАУП, 14 травня 2010 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2011

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор

Туриніна О. Л., канд. психол. наук, проф. — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім О-72 “Персонал”, 2010 —

Вип. 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: соціалізація та соціальна адаптація особистості”, м. Київ, МАУП, 14 трав. 2010 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), О. Л. Туриніна (відп. ред.). — 2011. — 208 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: соціалізація та соціальна адаптація особистості”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
- © ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2011

Н. П. Христинченко

Вища освіта в Україні: специфіка,
проблеми та шляхи адаптації
до Болонського процесу 100

О. М. Міхатуліна

Інноваційні форми навчання в системі
вищої юридичної освіти 104

О. Л. Пелих

Розвиток сучасної української освіти
та проблеми соціалізації молоді 109

В. В. Губар

Проблеми нормативно-правового
забезпечення дистанційного
навчання у ВНЗ 113

Я. Ф. Медвідь, О. М. Поповичук

Роль освіти в соціалізації
студента-юриста 117

М. М. Кудря

Національна ідентичність
та складові її формування 121

З. І. Рогач

Соціальна адаптація безпритульних
дітей у сучасному українському
соціумі 126

Д. О. Медведовська

Стисла характеристика змін
у змісті навчання у Великій Британії
у 80-х роках ХХ ст. 131

О. В. Соболевська

Роль самоосвіти в самоідентифікації
особистості 134

В. В. Зарва

Національна освіта як запорука міцного
та стабільного політичного
майбутнього країни 140

Р. І. Литовченко

Активність студентів — основа
ефективності навчальних занять 143

О. В. Котеньова

Юридична освіта в умовах сьогодення ... 147

О. Г. Башук

Засади освітньо-виховного процесу
за діалогом Платона “Законои” 150

І. М. Николин

Бар’єри міжособистісного
спілкування в процесі
професійного становлення
студентської молоді 156

І. О. Сєдаков

Інновації в сучасному освітянському
просторі: ДІМА-технологія 161

Ю. В. Єсаулов, М. Ф. Медвідь

Роль еко-правової освіти в соціалізації
студента-правника 167

В. В. Федорова

Проблематика корпоративної
етики сучасного українського
підприємства 170

В. О. Заяць

Маркетинг кадрів як проблема кадрового
забезпечення організації 173

Н. О. Гринчишин

Проблеми якості середньої загальної
освіти 177

А. В. Безсмертний

Актуальні проблеми модернізації
та ефективності педагогічної освіти 180

Ф. М. Медвідь, Я. П. Пом’ян

Інноваційний розвиток освіти України:
сучасний стан і перспективи 183

А. О. Серпінський

Політична соціалізація молоді як фактор
впливу на легітимність влади 189

О. Є. Маньковська

Освіта України ХХІ ст.:
інтеграційні процеси 193

О. В. Бастун, Р. І. Буга

Політична соціалізація молоді в умовах
розбудови стратегії національної
безпеки України 196

І. Ю. Кулаковська

Політична соціалізація молоді в Україні:
проблеми і перспективи 200

М. О. Сурженко

Вплив освіти на політичну соціалізацію
і політичну культуру особистості 205

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 2, 2011, 121–125

Становлення української політичної нації як сучасної європейської спільноти нероздільно пов'язане з активним, складним, а часом і суперечливим процесом формування національної ідентичності. Дати правильні відповіді на виклики єдності та консолідації суспільства як цілісного демократичного політичного організму можливо за умови глибокого розуміння особливостей цього процесу [1].

Реалізація європейського вибору України має спиратися на сучасні підходи до формування української нації. Прискорення процесу формування модерної української ідентичності, прийнятної і привабливої для абсолютної більшості українських громадян, має розглядатися як пріоритетне національне завдання, стати об'єктом практичної політики держави [2].

Дуже важливим пріоритетним завданням сьогодні є збереження національної ідентичності в суспільстві в цілому та системи вищої освіти України зокрема. Проблема національної, або етнічної, ідентичності привертає особливу увагу вчених порівняно недавно — після Другої світової війни, та особливо актуальною вона стала починаючи з 60-х років XX ст. Останнім часом дана тема набула злободенного характеру, тому що питання національної ідентичності стало визначальною рисою міжнародної та внутрішньодержавної політики багатьох країн, яка істотно позначилась

на всіх сферах життєдіяльності людини, в тому числі й у галузі освіти. Також її значущість підтвердили учасники парламентських слухань “Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження”, які відбулися 9 грудня 2009 р. Вони усвідомлюють необхідність розв'язання проблем, що склалися в гуманітарній сфері, формування нової, дієздатної, виваженої стратегії державної політики, оскільки від цього залежить стан національної безпеки та суверенітет держави.

Поняття “*ідентичність*” полісемантичне по суті й інтерпретується соціологами, політологами, філософами, антропологами, педагогами та представниками інших професій відповідно до їхнього фахового бачення. Дефінуємо цей термін (англ. “*identity*”): тотожність, однаковість; справжність, істинність; індивідуальність, особа [4].

Термін “*ідентифікація*” (англ. *identification*) означає: уподібнення, встановлення тотожності об'єктів на підставі тих чи інших ознак, цілеспрямований свідомий процес зіставлення одного об'єкта з іншим, за сукупністю певних ознак чи властивостей, як прийом, з допомогою якого встановлюється ідентичність чи відмінність об'єктів, та був легітимізований на рівні соціальних наук Зигмундом Фрейдом, фундатором психоаналізу, який використовував це поняття для позначення процесів і ре-

зультатів емоційного самоототожнення індивіда з іншими людьми, групами, соціокультурними зразками та ідеалами. Згодом це явище набуло ширшого значення і нині його інтерпретують визначальним механізмом соціалізації особистості, засобом якого засвоюються соціальні норми, ролі, ідеали, цінності та моральні якості.

Тепер щодо питання *національної ідентичності* (англ. *national identity*). Проаналізовані джерела дають таке визначення: усвідомлення власної згоди та причетності до низки цінностей стосовно рідної мови, релігії, етичних норм, культурної та освітньої спадщини, які закріплені в єдиній системі політичних та громадських організацій держави. Національна ідентичність — це не якась притаманна нації апріорна даність, а система світоглядно-орієнтаційних азимутів, яка набуває структуризованого вигляду лише в результаті соціальної взаємодії [3].

Розглянемо *елементи національної ідентичності*.

Те, що ми розуміємо під “національною ідентичністю”, обіймає ще й певне відчуття політичної спільноти, нехай навіть не дуже виразне. У свою чергу політична спільнота означає принаймні якісь спільні інституції і єдиний кодекс прав та обов’язків для всіх членів спільноти. Вона потребує також визначеного соціального простору, добре демаркованої обмеженої території, з якою члени спільноти ототожнюють себе і до якої відчуввають свою належність. Звісно, це специфічно західне уявлення про націю. Але саме західний досвід справив могутній, та навіть головний вплив на наше уявлення про одиницю, яку ми називаємо “нацією”. Новий вид політичного об’єднання — раціональна держава — і новий вид спільноти — територіальна нація — виникли спочатку на Заході в тісному зв’язку одна з одною. Вони наклали свій відбиток на всі наступні незахідні уявлення, навіть коли

ті відхилялись від їхніх норм. Варто докладніше придивитись до цієї західної, або “громадянської”, моделі нації. Передусім це здебільшого просторове або територіальне уявлення. Згідно з цим поглядом нації мають володіти компактними, чітко визначеними територіями. Народ і територія мають, так би мовити, належати одне одному, як-от, приміром, давні голландці вважали, ніби їх породило відкрите море і вони виковують (у буквальному розумінні слова) землю, якою володіють і яку обернули на свою власність. Але земля, про яку йдеться, не може бути просто де-небудь, це не перший-ліпший клаптик суходолу. Вона є і повинна бути “історичною” землею, “рідним краєм”, “колискою” нашого народу. “Історична земля” — це така територія, де місцевість і народ чинили взаємний і сприятливий вплив упродовж низки поколінь. Рідний край стає скарбницею історичної пам’яті та асоціацій, місцем, де жили, працювали, молились і боролися “наші” мудреці, святі й герої. Усе це робить рідний край унікальним. Його річки, узбережжя, озера, гори й міста стають “священними” — місцями шаноби й захоплення, внутрішнє значення яких під силу збагнути тільки втаємниченим, тобто свідомим членам нації. Ресурси тієї землі теж стають винятковою власністю народу; “чужинці” не мають права використовувати та експлуатувати їх. Національна територія має стати самодостатньою.

Другим елементом є ідея *patria*, батьківщини, сукупності законів та інституцій з єдиною політичною волею. Вона потребує принаймні кількох спільних регулювальних інституцій, які виражатимуть спільні політичні почування та цілі.

Можна помітити, що разом із розвитком відчуття правової та політичної спільноти з’являється й відчуття юридичної рівності серед членів цієї спільноти. Її повним виявом є розмаїті різновиди “громадянства”, визначені соціологами, зокрема громадянські та юридичні

права, політичні права та обов'язки і соціоекономічні права. Згідно з західною концепцією саме юридичні й політичні права становлять найсуттєвіший елемент західної моделі нації. З цього випливає мінімум взаємних прав та обов'язків членів нації і відповідне не надання цих прав та обов'язків чужинцям. Впливає також і спільний кодекс законів, що стоять над місцевими законами, та інституції, що утверджують їх, суди останньої інстанції тощо. Не менш важливим є визнання, що в принципі всі члени нації юридично рівні, і навіть багатії і можновладці коряться законом батьківщини.

І нарешті, юридична рівність членів політичної спільноти на їхній демаркованій батьківщині начебто вимагає і певної системи вартостей і традицій — спільних для всього населення або принаймні для його “серцевинної” спільноти. Іншими словами, нації повинні мати певну систему спільної культури та громадянської ідеології, низку спільних порозумінь і сподівань, почуттів та ідей, що пов'язують населення з його рідним краєм. Завдання створити спільну громадську, масову культуру було доручене інститутам народного згуртування, надто державній системі освіти і засобам масової інформації. Відповідно до західної моделі національної ідентичності нації розглядають як культурні спільноти, члени яких об'єднані спільною історичною пам'яттю, міфами, символами і традиціями.

Історична територія, політико-юридична спільнота, політико-юридична рівність членів, спільна громадянська культура та ідеологія — ось компоненти стандартної західної моделі нації. З огляду на вплив Заходу на сучасний світ, вони лишаються суттєвими елементами, хоч і в трохи зміненій формі, багатьох незахідних концепцій національної ідентичності.

Генеалогії і нібито спільне походження, мобілізація народу, рідна мова,

звичаї і традиції — ось елементи альтернативної, етнічної концепції нації, концепції, яка відображає зовсім інший шлях “формування націй”, пройдений багатьма спільнотами у Східній Європі і Азії, і становить потужний політичний виклик.

Тож можна зробити висновки, що за конкурентними моделями нації стоять певні спільні погляди на те, що, власне, становить націю, відрізняючи її від усіх інших видів колективної культурної ідентичності. Серед цих поглядів є й думка, що нації — це територіально обмежені сукупності людей, які повинні мати власні батьківщини; що їхнім членам притаманна спільна масова культура, спільні історичні міфи та історична пам'ять; що члени нації мають взаємні юридичні права та обов'язки за умови існування єдиної правової системи; що саме нації властиві поділ праці й система виробництва, які дозволяють членам нації пересуватися в межах своєї території. Існують принципи та вимоги, спільні для всіх націоналістів, і з ними великою мірою погоджуються навіть їхні критики, що потім можуть оплакувати глобальний поділ людства, спричинений тими вимогами, і конфлікти, породжені існуванням таких націй.

Наявність спільних тверджень дає можливість сформулювати *найголовніші риси національної ідентичності*:

- 1) історична територія, або рідний край;
- 2) спільні міфи та історична пам'ять;
- 3) спільна масова, громадська культура;
- 4) рідна мова;
- 5) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів;
- 6) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території.

Багатогранну силу національної ідентичності можна проілюструвати, поглянувши на деякі *функції*, які вона виконує для груп та індивідів. Відповідно до

згаданих вище вимірів ті функції задля зручності можна поділити на “зовнішні” й “внутрішні” об’єктивні наслідки [5].

До *зовнішніх функцій* належать територіальні, економічні та політичні. Нації, по-перше, визначають певний соціальний простір, у якому члени нації мають жити і працювати, і демаркують історичну територію, що розміщує спільноту в часі й просторі. Крім того, вони забезпечують індивідів “святими місцями”, об’єктами духовного та історичного поклоніння, які розкривають неповторність “духовної географії” тієї чи іншої нації.

З погляду економіки нації гарантують здобуття контролю над територіальними ресурсами, зокрема й людськими. Вони виробляють також єдиний поділ праці, сприяють пересуванню товарів та робочої сили, розподілу ресурсів між членами нації у межах батьківщини. Визначаючи членство, кордони і ресурси, національна ідентичність дає можливість раціонально обґрунтувати національні ідеали.

А з погляду політики національна ідентичність править за опору для держави та її органів. Добір політичних функціонерів, регуляція політичної діяльності, вибори урядів спираються на критерії національного інтересу, який нібито відображає національну волю та національну ідентичність даного населення. Та, мабуть, найочевиднішою політичною функцією національної ідентичності є легітимація запроваджених юридичними інституціями єдиних юридичних прав та обов’язків, які визначають особні вартості й характер нації і відображають прадавні звичаї і обряди народу. Покликання на національну ідентичність становить сьогодні головний засіб легітимації громадського порядку та солідарності.

Національна ідентичність виконує, крім того, ще й вужчі, *внутрішні функції* для індивідів у спільнотах. Найочевиднішою є згуртування членів як людей “од-

нієї національності” і “громадян”. Нині цього досягають завдяки обов’язковій, стандартизованій державній системі масової освіти, з допомогою якої державна влада сподівається прищепити вірність нації й самобутню однорідну культуру; саме цій діяльності більшість урядів, перебуваючи під впливом націоналістичних ідеалів культурної автентичності та єдності, віддаються з великим завзяттям.

Нація покликана також розвивати соціальні зв’язки між індивідами та класами, створюючи набір спільних вартостей, символів і традицій. Використовуючи символи — прапори, монети, гімни, однострої, пам’ятники й церемонії, — членам нагадують про їхню спільну культурну спадщину і культурну спорідненість; відчуття спільної ідентичності й належності зміцнює й надихає їх. Нація обертається на гурт “натхнених вірою”, спроможних долати труднощі й перешкоди.

І нарешті, відчуття національної ідентичності стає могутнім засобом самовизначення й самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури. Саме завдяки спільній неповторній культурі ми спроможні дізнатися, “хто ми такі” в сучасному світі. Заново відкривши ту культуру, ми “заново відкриваємо себе”, своє “автентичне Я” — або ж принаймні саме так видається багатьом зневіреним і дезорієнтованим індивідам, яким судилось змагатися з надміру мінливим і непевним сучасним світом [5].

Процес самовизначення і самоорієнтації великою мірою є ключем до національної ідентичності, проте він становить ще й елемент, який породжує найбільше сумнівів та скепсису. З огляду на широке розмаїття людських уподобань та оцінок ми навряд чи здивуємось, що націоналісти, їхні критики і решта з нас будуть нездатні дійти згоди щодо критеріїв національного самовизначення та орієнтації.

Тож можна зробити висновки:

- формування цілісної національної ідентичності громадян України здатне значною мірою сприяти зміцненню єдності країни;
- формування модерної української ідентичності впливатиме на виховання у молодого покоління почуття патріотизму, зростання особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, створення умов для її інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, а також реалізації наукового та творчого потенціалу молодих громадян;
- вироблення стратегії, спрямованої на збереження національної ідентичності в умовах глобалізаційних викликів, зосередить увагу на творенні єдиного культурного простору, забезпеченні активного функціонування української мови в усіх сферах життя суспільства, поверненні Україні її національного інформаційного суверенітету, формуванні системи розповсюдження і пропаганди наукових історичних знань як основи відродження та збереження історичної пам'яті;
- створення системи виховної роботи, що базується на традиціях, звичаях, морально-етичних цінностях українського народу, формуватиме в учнівської та студентської молоді громадський

світогляд та національну свідомість;

- дотримання законодавства про мови приведе до обов'язкового спілкування державною мовою у навчально-виховній діяльності;
- загальнонаціональна ідентичність громадян України забезпечить створення єдиного науково-освітнього простору;
- концепція формування національної ідентичності створить більш сприятливі умови для розвитку української культури, науки, освіти, мистецтва, інтеграції України у європейський та світовий культурний і освітній простори.

Література

1. *Науково-аналітичний* матеріал “Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження” // Нац. ін-т стратегіч. досліджень. — 30 верес. 2009. — № 293/541.
2. *Інформаційно-аналітичні* матеріали до парламентських слухань на тему “Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження” // Верховна Рада України. — груд. 2009 р.
3. *Сміт Е.* Національна ідентичність: Монографія. — К.: Основи, 1994.
4. *Oxford English Dictionary.* Revised Edition. — Oxford University Press. — 1998.
5. *Anthony D. Smith.* National Identity. — London, Pinguin Books. — 1991. — 226 p.